

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ
ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

БЮЛЕТЕНЬ КОМІТЕТУ

з питань юридичної освіти

за I квартал 2020 року
Випуск 2

Зміст

2

1. НОВИНИ КОМІТЕТУ	3
1.1. Публікація Бюлетеня Комітету за 2019 рік	3
1.2. Участь члена Комітету О. Торбаса в семінарі Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти для Галузевих експертних рад та експертів.....	3
1.3. Участь Голови Комітету О. Поєдинок у роботі круглого столу, присвяченого обговоренню проблем, пов'язаних із структурою сучасної юридичної освіти	4
1.4. Участь Голови Комітету О. Поєдинок у засіданні робочої групи з підготовки комітетських слухань у Верховній Раді України з питань реформи юридичної освіти.....	4
1.5. Участь Голови Комітету О. Поєдинок у розширеному засіданні робочої групи з питань розвитку юридичної освіти Комісії з питань правової реформи	5
1.6. Співпраця з іншими комітетами НААУ	5
2. МАТЕРІАЛИ ДО ТЕМИ «КАРАНТИН», ПІДГОТОВАНІ ЧЛЕНАМИ КОМІТЕТУ.....	7
2.1. Огляд листів і роз'яснень Міністерства науки і освіти України щодо організації навчального процесу в умовах карантину (автор: Ірина Гловюк).....	7
2.2. Використання інформаційних ресурсів при дистанційному навчанні юридичних дисциплін (автор: Олександр Торбас).....	8
2.3. Освітні онлайн платформи: нові можливості в умовах карантину (автор: Наталія Сорока).....	12
3. МАТЕРІАЛИ ДО ТЕМИ «РЕФОРМА ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ», ПІДГОТОВАНІ ЧЛЕНАМИ КОМІТЕТУ	15
3.1. Реформування юридичної освіти в Україні: до питання про роль науково-викладацької спільноти (автор: Іван Городиський).....	15
3.2. Формування soft skills: чи під силу це правничим школам? (автор: Світлана Хилюк).....	16
4. ПУБЛІКАЦІЇ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТУ	18
4.1. Інфобюлетень «Академічна доброчесність»	18
4.2. Методика вирішення юридичних задач (казусів): теоретичні та практичні аспекти.....	18
4.3. Матеріали з питань організації дистанційного навчання.....	18

Відповідальний редактор Бюлетеню:

Ольга Поєдинок

Редактори: Ірина Гловюк, Іван Городиський, Наталія Сорока, Олександр Торбас, Світлана Хилюк

Контакти:

Комітет з питань юридичної освіти

Голова Комітету: Ольга Поєдинок
e-mail: o.poiedynok@mail.unba.org.ua

Заступник Голови Комітету: Віталій Власюк
e-mail: v.vlasiuk@mail.unba.org.ua

1. Новини комітету

1.1. Публікація Бюлетеня Комітету за 2019 рік

Дата: січень 2020

Місце: НААУ, м. Київ, вул. Борисоглібська, 3

Комітет підготував Бюлетень за 2019 рік, у якому відображено: новини Комітету, новели (актуальні зміни) регулювання, судову практику та публікації у сфері діяльності Комітету (статистичне дослідження Міністерства юстиції України «Стан юридичної освіти», бібліотека з питань реформи юридичної освіти Програми USAID «Нове правосуддя» тощо).

Бюлетень можна завантажити за цим посиланням:

<https://bit.ly/2Y2zxY6>

1.2. Участь члена Комітету О. Торбаса в семінарі Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти для Галузових експертних рад та експертів

Дата: 22 січня 2020 року

Місце: м. Київ

Член Комітету Олександр Торбас, який входить до складу Галузової експертної ради Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти за спеціальністю О8 «Право», взяв участь у семінарі Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти для Галузових експертних рад та експертів.

Під час семінару керівництво Національного агентства та Секретаріату Національного агентства підвело підсумки першої хвилі атестації освітніх програм за новою процедурою, вказуючи на здобутки та прорахунки, які були виявлені під час виїзних експертиз, а також на засіданнях Галузових експертних рад та Національного агентства. Крім того, Керівник секретаріату М. Винницький розповів про особливості акредитації PhD програм, оцінювання яких розпочинається вже в 2020 році.

Того ж дня Олександр Торбас взяв участь в очному засіданні членів Галузової експертної ради за спеціальністю О8 «Право», під час якого він разом із колегами обговорив подальшу роботу ГЕР та шляхи вдосконалення процедури присудження наукових ступенів доктора та кандидата юридичних наук.

1.3. Участь Голови Комітету О. Поєдинок у роботі круглого столу, присвяченого обговоренню проблем, пов'язаних із структурою сучасної юридичної освіти

Дата: 19 лютого 2020

Місце: зала засідань вченої ради Національного університету «Кієво-Могилянська академія», м. Київ, вул. Г. Сковороди, буд. 2, корпус 1, ауд. 301

Голова Комітету Ольга Поєдинок взяла участь у роботі круглого столу, присвяченого обговоренню проблем, пов'язаних із структурою сучасної юридичної освіти.

Захід відбувся у рамках діяльності робочої групи з питань розвитку юридичної освіти, яка працює в складі Комісії з питань правової реформи при Президентові України. Учасники круглого столу зосередили свою увагу на можливості здобуття вищої юридичної освіти за наскрізною магістерською програмою, що виключає здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр», проте не дійшли згоди щодо цього питання. Дискусійною також залишається тема про майбутнє спеціальності «Міжнародне право», що було заплановано обговорити під час наступних засідань робочої групи з питань розвитку юридичної освіти.

1.4. Участь Голови Комітету О. Поєдинок у засіданні робочої групи з підготовки комітетських слухань у Верховній Раді України з питань реформи юридичної освіти

Дата: 24 лютого 2020

Місце: м. Київ, вул. Садова, За

Голова Комітету НААУ з питань юридичної освіти Ольга Поєдинок взяла участь у засіданні робочої групи з підготовки комітетських слухань у Верховній Раді України на тему: «Реформування вищої юридичної освіти в Україні: проблеми і перспективи».

Очікується, що основними проблемними питаннями під час обговорення проекту Концепції розвитку юридичної освіти стануть майбутнє спеціальності «Міжнародне право», наскрізна магістратура, можливість здобуття вищої юридичної освіти за межами денної форми навчання, а також перспективи підготовки правників закладами вищої освіти зі специфічними умовами навчання. Проведення слухань було заплановано на 7 квітня 2020 року, однак у зв'язку з карантинном вони відбудуться вже після його завершення.

Ознайомитися з проектом Концепції розвитку юридичної освіти можна за цим посиланням:

<https://bit.ly/34VyzOP>

1.5. Участь Голови Комітету О. Поєдинок у розширеному засіданні робочої групи з питань розвитку юридичної освіти Комісії з питань правової реформи

Дата: 27 лютого 2020

Місце: Київський регіональний центр Національної академії правових наук України, м. Київ, вул. Пилипа Орлика, 3

Відбулося чергове розширене засідання робочої групи з питань розвитку юридичної освіти Комісії з питань правової реформи при Президентіві України, у якому взяла участь Голова Комітету Ольга Поєдинок. Зустріч було присвячено обговоренню місця спеціальності «Міжнародне право» в системі юридичної освіти. Погляди учасників дискусії розділилися: одні вважають розмежування спеціальностей «Міжнародне право» та «Право» штучним і виступають за їх об'єднання, інші впевнені в необхідності існування двох окремих спеціальностей, причому відсутня єдина думка щодо чого, в рамках якої галузі знань – 08 «Право» (під номером 082) чи 29 «Міжнародні відносини» (під номером 293, як це є зараз) – «Міжнародне право» має продовжити своє існування.

Нагадаємо, що відповідно до чинного Порядку допуску до складення кваліфікаційного іспиту, порядку складення кваліфікаційного іспиту та методики оцінювання результатів складення кваліфікаційного іспиту для набуття права на заняття адвокатською діяльністю в Україні однією з умов доступу до професії адвоката є здобуття повної вищої освіти за спеціальностями «Право», «Правознавство», «Правоохоронна діяльність» або «Міжнародне право».

1.6. Співпраця з іншими комітетами НААУ

У рамках співпраці Комітету з питань юридичної освіти з іншими Комітетами НААУ протягом I кварталу 2020 року відбулися такі події:

- 22 січня 2020 року було підписано Меморандум про співпрацю між НААУ та Асоціацією жінок-юристок України «ЮрФем», згідно з яким ключовими комітетами НААУ, відповідальними за реалізацію положень документа є Комітет з питань гендерної політики, Комітет з питань юридичної освіти та Комітет з сімейного права. Того ж дня Голова Комітету з питань юридичної освіти НААУ Ольга Поєдинок спільно з Христіною Кіт, адвокаткою, к.ю.н., Головою Асоціації жінок-юристок України «ЮрФем», провела зустріч зі студентством Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
- 29 січня 2020 року Комітетом з питань гендерної політики спільно з Комітетом з питань юридичної освіти було проведено Meet-up «Доступ до юридичної професії: чи рівні можливості?»;
- 13 лютого 2020 року у приміщенні НААУ Асоціацією

жінок-юристок України «ЮрФем» у партнерстві з НААУ (за ініціативи Комітету з питань гендерної політики НААУ та Комітету з питань юридичної освіти) було проведено презентацію навчального курсу «Гендерна рівність та права жінок», однією з авторок якого є Голова Комітету з питань юридичної освіти Ольга Поединок (завантажити курс можна за цим посиланням:

<https://bit.ly/2KqmKqw>;

- 24 лютого 2020 року Комітетом з питань гендерної політики НААУ спільно з Комітетом з питань юридичної освіти НААУ у співпраці з Асоціацією жінок-юристок «ЮрФем» та за підтримки АО «AVER LEX» було проведено Public Talk «Гендерна рівність в юридичній професії: міф чи реальність?».

2. Матеріали до теми «Карантин», підготовані членами комітету

2.1. Огляд листів і роз'яснень Міністерства науки і освіти України щодо організації навчального процесу в умовах карантину (автор: Ірина Гловюк)

У зв'язку з оголошенням Постановою Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 року на території України з 12 березня 2020 року карантину, який передбачає заборону відвідування закладів освіти її здобувачами, перед закладами вищої освіти постало непросте завдання організувати безперервний процес навчання в умовах дії зазначених заборон.

Міністерство науки і освіти України не залишилось осторонь від складнощів, які виникли, і скерувало ряд листів та роз'яснень керівникам закладів освіти. МОН у листі № 1/9–154 від 11 березня 2020 року (посилання розміщено на сторінці:

<https://bit.ly/2VvetrU> рекомендувало розробити заходи щодо забезпечення проведення навчальних занять за допомогою дистанційних технологій та щодо відпрацювання занять відповідно до навчальних планів після нормалізації епідемічної ситуації; розробити заходи щодо часткового переведення працівників на роботу в дистанційному режимі та на виконання інших видів робіт (організаційно-педагогічна, методична, наукова тощо).

За наявної рекомендації щодо часткового переведення працівників на роботу в дистанційному режимі, Міністерство науки і освіти України листом від 13 березня 2020 року «Щодо оплати праці працівників закладів освіти під час призупинення навчання через карантин» наголосило на тому, що оплата праці усім працівникам закладів і установ освіти, навчання в яких призупинено на період карантину, здійснюється в розмірі середньої заробітної плати, а тих педагогічних працівників, оплата яких здійснюється за тарифікацією, із розрахунку заробітної плати, встановленої при тарифікації, з дотриманням при цьому умов чинного законодавства (посилання розміщено на сторінці:

<https://bit.ly/2KlwTVA>

Крім того, Міністерство освіти і науки України та ЦК Профспілки працівників освіти і науки України рекомендували: забезпечити часткове переведення працівників закладів та установ освіти і науки, а також інших підпорядкованих організацій на роботу в гнучкому та/або дистанційному режимі, відтермінувати прове-

дення засідань, нарад та інших колективних заходів до стабілізації ситуації, за потреби забезпечувати їх проведення в онлайн режимі; забезпечити за наявності відповідних умов проведення навчальних занять за допомогою дистанційних технологій; не допускати примусового відправлення працівників у відпустки, зокрема без збереження заробітної плати, на період призупинення навчання; зберігати за працівниками на період карантину середню заробітну плату, розмір якої визначається згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 8 лютого 1995 року № 100 «Про затвердження Порядку обчислення середньої заробітної плати»; не допускати виселення студентів з гуртожитків тощо; забезпечити застосування положень Галузевої угоди між Міністерством освіти і науки України та ЦК Профспілки працівників освіти і науки України на 2016–2020 роки щодо виконання організаційної, методичної, наукової робіт за межами закладу (посилання розміщено на сторінці:

<https://bit.ly/3cCvaan> Міністерством освіти і науки України оприлюднено два сценарії завершення навчального року, проведення зовнішнього незалежного оцінювання та вступної кампанії:

- 1) якщо карантин завершується до 1 червня, то ЗНО стартує орієнтовно в останній тиждень червня і закінчується орієнтовно в середині липня. Результати основної сесії ЗНО стануть відомі наприкінці липня. Вступна кампанія розпочнеться на початку серпня.
- 2) якщо карантин продовжується до початку серпня, то ЗНО для учнів 11-го класу стартує в середині серпня і закінчується до середини вересня. Вступна кампанія завершиться до середини жовтня, а навчання перших курсів розпочнеться на початку листопада. Навчання решти курсів розпочнеться з 1 вересня.
- 3) незалежно від сценарію: для студентів вишів невідпускних років навчальний рік має завершитись так, як і планувався; екзаменаційно-залікові сесії університети можуть провести дистанційно в тому графіку, який затверджено закладом. У випадку, якщо обов'язкову аудиторну роботу студенти не можуть виконати дистанційно, виш має перенести її на наступний навчальний рік; для студентів випускних років захисти дипломних робіт та атестаційні іспити проводитимуться дистанційно, крім єдиного державного кваліфікаційного іспиту та атестації осіб, що здобувають ступені доктора філософії, доктора мистецтва, доктора наук (опис сценаріїв – за цим посиланням:
<https://bit.ly/2XWoe5q>

При цьому у листі від № 1/9-178 від 27 березня 2020 року «Щодо завершення 2019/20 навчального року» (посилання розміщено на сторінці: <https://bit.ly/2VSmsOJ>) Міністерство освіти і науки України зазначило, що рішення щодо внесення змін до графіків освітнього процесу та необхідності продовження навчання влітку керівники закладів освіти приймають самостійно у разі необхідності. У разі неможливості забезпечення належної якості вищої освіти з використанням технологій дистанційного навчання можуть бути ухвалені рішення щодо часткового перенесення канікул та/або відпусток у зв'язку зі зміною графіку освітнього процесу для окремих освітніх програм або підрозділів (наприклад, квітень-липень), які мають бути погоджені з керівництвом органів студентського самоврядування та професійних спілок.

При цьому Міністерство освіти і науки України спростило фейки, які з'являються у мережі Інтернет, ЗМІ, соцмережах стосовно ЗНО та платформ для дистанційного навчання (детальніше про це – за посиланням: <https://bit.ly/2XW786j>)

2.2. Використання інформаційних ресурсів при дистанційному навчанні юридичних дисциплін (автор: Олександр Торбас)

«Хіба хочеш – мусиш!» (вислів)

Введення загального карантину на території України у зв'язку з поширенням вірусу COVID-19 суттєво змінило звичний порядок роботи всієї України. Самоізоляція змусила багатьох переглянути форму своєї участі при виконанні різних трудових обов'язків. Освітняни також не лишилися осторонь такої тенденції. Слід зазначити, що форми та методи дистанційного навчання існують вже досить давно, проте саме факт введення карантину змусив учителів та викладачів активізувати свою роботу в даному напрямі. Поряд з цим, у багатьох виникає низка питань: «Якими формами дистанційного навчання краще користуватися?», «Як оптимізувати цей процес?», «Чи однаково корисні он-лайн ресурси?» тощо. Саме цьому і присвячений даний матеріал, у якому розбираються плюси та мінуси найбільш популярних методів дистанційного навчання юридичних дисциплін.

Телефонні дзвінки, смс-повідомлення

Хоча таку комунікацію складно назвати справжнім дистанційним навчанням, повністю забувати про телефонні дзвінки також не варто. Особливість такої комунікації полягає в тому, що вона є індивідуальною, тобто можливе лише спілкування викладач-студент. Також необхідно зважати, що за допомогою смс-повідомлень можна лише проінформувати студента про необхідність виконання завдання, однак така форма не дозво-

ляє таке завдання надати, отримати та перевірити.

Плюси:

- простота застосування.

Мінуси:

- можливість спілкування лише з одним студентом;
- неможливість організації навчання, а лише інформування щодо нього;
- у випадку смс-повідомлень – час очікування відповіді;
- оплата відповідно до тарифів оператора.

Онлайн месенджери (Viber, Telegram, WhatsApp та ін.)

Онлайн месенджери надають значно більше можливостей для комунікації, ніж смс-повідомлення або телефонні дзвінки. Безсумнівним плюсом месенджерів є можливість створювати чати, в яких може бути присутня одразу група студентів, і відповідне обговорення одразу стає груповими. Легкість у використанні таких месенджерів забезпечує оперативність спілкування. Чат-групи можуть створюватися не лише викладачем, а і старою, який має контакти студентів з групи. Крім того, у месенджерах може бути перевірено, чи прочитав студент повідомлення, що забезпечує якісну комунікацію з викладачем. Однак таке спілкування обмежене лише текстовим обміном невеликих за обсягом повідомлень, провести повноцінне заняття в такий спосіб неможливо.

Плюси:

- легкість у використанні;
- масовість;
- оперативність отримання відповідей на повідомлення;
- можливість комбінувати як індивідуальне, так і групове спілкування;
- можливість відстежити, ким були прочитані повідомлення;
- безкоштовно.

Мінуси:

- передбачає лише обмін невеликими за обсягом текстовими повідомленнями;
- не пристосоване до розв'язання та обговорення завдань, а лише для інформування щодо дистанційного навчання.

Електронна пошта

Через електронну пошту викладач не лише може інформувати студентів про дистанційне навчання, а направляти письмові завдання та отримувати відповіді на них. Крім того, викладач може один раз створити розсилку з усіма необхідними електронними адресами і в подальшому нею користуватися. Однак така форма також далеко не ідеальна і має розцінюватися як «базовий» рівень дистанційного навчання. По-перше, викладач повинен знайти електронні адреси всіх студентів, які навчаються в групі або на курсі, що інколи може бути досить складним завданням (хоча його виконання може бути покладене на старосту або іншу особу, яка представляє групу чи курс). По-друге, в процесі електронного листування неможливо встановити, чи ознайомився адресат з листом. Тобто електронне листування забезпечує обмін завданнями та відповідями, але не гарантує комунікацію.

Плюси:

- наявність електронної пошти у всіх викладачів та студентів;
- можливість надсилати не лише повідомлення, а і прикріплені файли (наприклад, завдання);
- можливість отримувати відповіді на завдання;
- можливість створювати розсилки;
- безкоштовно.

Мінуси:

- складність формування переліку електронних адрес всіх студентів;
- неможливість перевірити, чи отримав студент лист та чи ознайомився з ним;
- спілкування шляхом електронної пошти може розтягнутися на довгий проміжок часу.

Створення Google Дисків, Google Документів тощо

Розглядати функціонал Google Дисків окремо від інших способів дистанційного навчання не варто, проте навіть базового функціоналу достатньо для того, щоб спростити процес навчання. На Google Диск викладач може завантажувати файли з подальшим наданням доступу до них студентам через електронну пошту. Певною мірою такий сервіс можна розглядати як наочне поширення навчального матеріалу серед студентів. Крім того, викладач може дозволити редагування Google Документів окремими студентами або одразу групою студентів, таким чином забезпечивши групову роботу над письмовим документом. В Google Документ можна перевіряти, хто в даний момент працює з документом, ким вносяться зміни, хто залишає коментарі тощо. Якщо перед викладачем ставиться завдання забезпечити групову письмову роботу студентів, зазначені сервіси найкраще підходять для цього.

Плюси:

- інтерфейс Google Документів стандартизований під Mi-

crosoft Office, що робить його простим у застосуванні;

- обсягу Google Діску, який надається безкоштовно, достатньо для завантаження всіх навчальних матеріалів;
- можливість одночасної роботи над Google Документом групи студентів, що симулює очне групове заняття.
- безкоштовно.

Мінуси:

- всі користувачі повинні мати електронні адреси на домені @gmail.com, щоб працювати в Google Документі;
- сервіс Google Документ дозволяє працювати з письмовими завданнями, проте краще за все цей сервіс працює у поєднанні з іншими формами дистанційного навчання.

Створення власних сайтів

Сервіс Google також дозволяє створювати власні сайти. Очевидно, що такий процес буде вимагати більш поглиблених навичок роботи з Google сервісами, однак саме створення та оновлення сайту не потребує глибоких знань. Очевидною перевагою створення такого сайту є можливість наочної публікації навчальних матеріалів та завдань. На Google сайті можна публікувати текстові файли, відеозаписи, pdf-документи тощо. Це значно спрощує поширення необхідної інформації для необмеженої кількості осіб, адже достатньо лише поширити посилання на сайт чи конкретну сторінку сайту.

Плюси:

- наочність публікації матеріалів;
- можливість створення сторінок та підсторінок задля спрощення навігації;
- необмежене коло користувачів;
- безкоштовно.

Мінуси:

- неможливість контролю ознайомлення студентів з навчальним матеріалом;
- неможливість забезпечення зворотного зв'язку від студентів (письмові завдання все одно мають надсилатися на електронну пошту або іншими способами комунікації);
- необхідність створення Google Діску як основи функціонування сайту.

Google Classroom

Можливо, найкращий сервіс Google для забезпечення дистан-

ційного навчання. У даному сервісі викладач може створювати навчальні курси, наповнювати їх відповідними матеріалами, створювати завдання та контролювати хід їх виконання. У Google Classroom викладач може не лише завантажувати письмові завдання, а визначати строк їх виконання, контролювати їх виконання кожним студентом, проводити онлайн рецензування та коментування, виставляти оцінки. Студенти, які залучені до роботи в Google Classroom, також можуть бачити власні результати та вчасно реагувати на зауваження викладача. Також можна налаштувати оповіщення через електронну пошту, щоб викладач вчасно дізнавався про виконання завдань. Якщо юридична дисципліна передбачає складання та подальшу перевірку письмових завдань (складання процесуальних документів; обґрунтування правової позиції; письмові відповіді на задачі тощо), то такий сервіс значно спрощує організацію відповідних занять. Очевидно, що переваги такого сервісу можуть бути використані навіть в очному навчанні та викладанні (зменшення обсягу паперових робіт; групування всіх письмових робіт в одному сервісі; постійна комунікація зі студентами).

Плюси:

- дозволяє групувати всі завдання за окремими курсами та дисциплінами;
- дозволяє викладачу коментувати хід виконання письмово завдання;
- можливість встановлення дедлайнів виконання завдань;
- виставлення оцінок в режимі онлайн;
- можливість налаштування оповіщень через електронну пошту;
- безкоштовно.

Мінуси:

- всі користувачі повинні мати електронні адреси на домені @gmail.com;
- не забезпечує реальне спілкування зі студентами та обговорення правових проблем.

Онлайн аудіо спілкування (Discord, TeamSpeak тощо)

Наступний «рівень» дистанційного навчання – це забезпечення живого спілкування зі студентами. Далеко не всі дисципліни вимагають від студентів написання письмових робіт, більшість з них передбачає надання усних відповідей. Саме така форма дистанційного навчання викликає найбільше проблем серед викладачів через складність її забезпечення. В такому випадку на допомогу можуть прийти онлайн сервіси аудіоспілкування для геймерів (такі як Discord чи TeamSpeak). Зазначені програми дозволяють створювати голосові чати та запрошувати до них інших осіб. У даному випадку створюється аналог чату в Viber чи Telegram, проте кожен учасник може ввімкнути мікрофон та висловити свою позицію чи надати відповідь на питання. У зазначених програм є одразу декілька переваг. По-перше, оскільки ці програми були розроблені для геймерів, вони не вимагають серйозних програмних потужностей, тобто ідеально

підходять для слабких комп'ютерів чи повільного інтернету. По-друге, вони забезпечують досить високу якість звуку та не мають обмежень щодо часу чи кількості учасників. Очевидно, що суттєвим недоліком є неможливість підключення веб-камери до такого спілкування. Однак необхідно підкреслити, що така форма комунікації обирається в першу чергу в залежності від потужності комп'ютера та інтернету викладача та студентів.

Поради при роботі з такими програмами:

- під час відповідей мікрофон має працювати тільки у того, хто відповідає та у викладача (за необхідності). Велика кількість фонових шумів від інших учасників зменшує якість звуку;
- при необхідності можна користуватися текстовим чатом, який вбудований в програми;
- за необхідності організатор чату може вимикати мікрофони чи вилучати осіб з чату. Відповідно, організатором таких чатів має бути викладач;
- чат створюється не на один раз, а постійно (по аналогії з Viber чи Telegram), а його склад може постійно змінюватись організатором.

Плюси:

- реальне спілкування зі студентами;
- можливість побачити, хто зі студентів говорить в даний момент;
- працює на слабких комп'ютерах та зі слабким інтернетом;
- відсутні обмеження в часі та кількості учасників;
- наявність текстового чату;
- безкоштовно.

Мінуси:

- неможливість підключення відео;
- необхідність встановлення та налаштування окремого програмного забезпечення.

Відеоконференція через Zoom

Можливо, найкращий спосіб організації лекційних та практичних занять для викладання юридичних дисциплін. Відеоспілкування можна організувати і за допомогою інших сервісів (наприклад, Skype), однак саме Zoom розрахований на відеоконференції з активною участю всіх, хто залучається до такої конференції. Також саме Zoom вважається найбільш «трендовим» сервісом здійснення дистанційного навчання не лише в Україні, а і світі, наслідком чого є велика кількість відеоінструкцій щодо налаштування та роботи сервісу. Zoom дозволяє негайно або на запланований час створювати відеоконференції, в яких можуть брати участь студенти. Zoom забезпечує аудіо та відеозв'язок, що інколи є критично важливим (особливо при проведенні практичних занять якщо необхідно перевірити, чи самостійно студент відповідає на питання). Zoom також має текстовий чат та кнопку для учасників «Підняти руку», що може бути використано

стано для перевірки присутності студентів в конференції.

Поряд з цим, у даного сервісу також є низка недоліків. По-перше, безкоштовна версія Zoom розрахована лише на 40 хвилин відеоконференції. Тобто або необхідно заплатити за розширений доступ до конференції, або через 40 хвилин створити нову конференцію. Однак, якщо обліковий запис Zoom зареєстрований на освітньому порталі (тобто для входу в Zoom викладач використовує електронну адресу edu.ua), то тривалість безкоштовної конференції може бути збільшена до 90 хвилин. По-друге, Zoom є більш вимогливим до ресурсів комп'ютера та інтернету, що також має бути враховано. Чим більше осіб буде в конференції, тим гіршою може бути трансляція. Тобто Zoom може бути використаний і для проведення лекцій, однак не гарантується якість зображення та звуку при надвеликій аудиторії (при цьому слід пам'ятати, що в безкоштовній версії сервісу існує ліміт в 100 осіб на одну відеоконференцію).

Поради при роботі з сервісом Zoom:

- під час конференції мікрофон повинен працювати тільки у того, хто відповідає, та викладача (за необхідності) задля уникнення фонових шумів та зайвих звуків;
- пропонується, щоб студенти вмикали веб-камери під час відповіді. Це забезпечить найкращу симуляцію очного практичного заняття. При цьому не бажано, щоб інші студенти тримали ввімкненими веб-камери весь час, адже це може негативно вплинути на якість роботи програми;
- організатор конференції може самостійно вмикати та вимикати мікрофони на веб-камери всіх присутніх. Бажано, щоб організатором конференції був викладач;
- у програмі Zoom також присутній текстовий чат, що дозволяє обмінюватись повідомленнями або копіювати частини тексту;
- відеоконференції в Zoom можна запланувати на конкретну дату та час. У такому випадку можна завчасно розіслати запрошення на заняття і запустити вже готову конференцію.

Плюси:

- можливість аудіота відеоспівкування;
- можливість планувати відеоконференції на конкретний час;
- велика кількість інструкцій у мережі Інтернет (зокрема й українською мовою).

Мінуси:

- вимогливість до ресурсів комп'ютера та інтернету організатора та учасників;
- обмеження безкоштовної версії програми;
- необхідність встановлення та налаштування окремого програмного забезпечення.

Запис відеолекції на особистому каналі YouTube

Ще один спосіб поширення навчального матеріалу для студен-

тів, який найкраще підходить для публікації лекційного матеріалу. Його плюс полягає в тому, що сам запис лекції відбувається не в режимі онлайн, тобто у викладача є можливість записати лекцію з декількох спроб. Також, на відміну від Zoom, відеозаписи на YouTube можуть бути поширені серед необмеженої кількості слухачів, які можуть ознайомитись з лекційним матеріалом необмежену кількість раз у зручний для себе час. Відповідно, саме таку форму розповсюдження лекційного матеріалу можна вважати найоптимальнішою (особливо якщо такі лекції розраховані на велику кількість студентів).

Створення облікового запису YouTube вимагає лише адреси електронної пошти. Після цього користувач може завантажувати відео до 15 хвилин, а після елементарної верифікації електронної адреси – без обмеження за часом.

Порядок створення самих відеозаписів можна поділити на декілька груп. Залежно від того, який матеріал викладається, викладач може здійснювати запис екрану свого комп'ютера (та демонструвати там презентацію або інші навчальні матеріали) або проводити зйомку за допомогою веб-камери, імітуючи реальну лекцію. Сам сервіс YouTube дозволяє вести лише онлайн трансляції (з подальшим їх збереженням на сайті), тому лекції краще за все записувати сторонніми програмами з подальшим завантаженням на сайт.

Методика запису також може відрізнитися. Викладач може провести запис одразу всієї лекції або окремо записувати питання чи блоки питань. Якщо за один раз буде записана вся лекція, то готовий відеофайл можна одразу завантажити на YouTube. Проте такий метод має низку недоліків. По-перше, якщо під час лекції стався технічний або інший збій, необхідно перезаписувати її з самого початку. По-друге, в залежності від обсягу матеріалу лекція може тривати значний проміжок часу, і прочитати таку лекцію за один раз буде досить складно. Краще за все записувати лекції за відповідними питаннями, що дозволяє, наприклад, перезаписувати окремі відеофайли, а не всю лекцію. Очевидним мінусом в такому випадку є необхідність об'єднання всіх файлів в одну відеолекцію у відповідному редакторі, що потребує додаткових навичок та часу. Як альтернативний варіант можна завантажувати на YouTube не всю лекцію одним файлом, а окремі питання.

Поради:

- перед записом перевірте якість звуку та зображення. Для цього можна зробити тестовий запис;
- забезпечте достатній рівень освітлення приміщення та власного обличчя. Для кращого освітлення обличчя можна ввімкнути локальне джерело освітлення (наприклад, настільну лампу) та направити його на себе. Якщо відсутнє локальне освітлення, можна на самому комп'ютері відкрити білу порожню сторінку в MS Word чи MS Paint і цього вже може бути достатньо для покращення освітлення;
- у випадку запису всієї лекції одним файлом вчасно підготуйте лекційний матеріал. Навчальні матеріали можуть бути відкриті на самому комп'ютері і за необхідності викладач може швидко ними оперувати;
- намагайтеся дивитися в веб-камеру. Таким чином викладач забезпечує віртуальний зоровий контакт з аудиторією. Не бажано під час запису дивитися на себе

в окремому вікні, адже це буде відволікати від лекції та не забезпечить зоровий контакт;

- плануйте час запису та публікації лекції. Навіть якщо запис лекції буде тривати лише годину, подальша обробка відеофайлу в редакторі та завантаження на YouTube може зайняти декілька годин, тому бажано створювати відеолекції завчасно.

Плюси:

- можливість редагувати та перезаписувати відеолекцію;
- коло студентів, які можуть ознайомитись з лекцією, є необмеженим;
- студенти можуть прослухати лекцію в зручний для себе час;
- відеозаписи можуть бути використані в подальшому і після закінчення карантину;
- можливість обмеження доступу до відео лише за посиланням (тобто його не можна буде знайти через пошук).

Мінуси:

- публікація відеолекції потребує значно більше часу, ніж лекція в форматі відеоконференції;
- для запису відео необхідно застосовувати додаткове програмне забезпечення;
- може потребувати навичок редагування відео.

Очевидно, що це далеко не весь перелік онлайн ресурсів для організації дистанційного навчання, проте навіть цих програм і сервісів уже буде достатньо для забезпечення якісного процесу викладання. Жоден онлайн сервіс сам по собі не може забезпечити виконання всіх завдань, які ставляться перед викладачами, а тому використовувати їх необхідно в комплексі. Слід визнати, що дистанційне навчання юридичних дисциплін все ще не набуло широкого попиту, проте, можливо, введення карантину в закладах вищої освіти і стане тим необхідним поштовхом для більш активного впровадження відповідних ресурсів у навчальний процес. І можна з упевненістю стверджувати, що значна кількість викладачів продовжить використовувати такі ресурси і після карантину.

2.3. Освітні онлайн платформи: нові можливості в умовах карантину (автор: Наталія Сорока)

Сьогодні, коли освітній процес більшості навчальних закладів постраждав через карантин, з особливою актуальністю постало питання дистанційного навчання. У відповідь на глобальні виклики найкращі університети і бібліотеки світу відкрили доступ до своїх навчальних матеріалів та фондів. Пропонуємо короткий огляд найважливіших ресурсів, котрі допоможуть зорієнтуватися викладачам і студентам-правникам у широкому розмаїтті освітнього онлайн продукту.

Платформа Coursera

Розпочнемо з міжнародного онлайн-проєкту Coursera, який нещодавно відкрив доступ до понад 3800 курсів і 400 спеціалізацій. Як зазначають адміністратори Coursera, «у цей критичний час, коли COVID-19 торкнувся кожного з нас, ми відкриваємо нові безкоштовні ресурси, а також цікаві колекції курсів, публічні дискусії, інтерв'ю експертів». Будь-який університет може отримати безкоштовний доступ до каталогу курсів Coursera через Coursera for Campus до 31 липня 2020 року. Студенти, які зареєструються до 31 липня 2020 року, користуватимуться безкоштовним доступом до 30 вересня 2020 року.

Освітній проєкт Coursera заснований професорами Стенфордського університету у 2012 році з амбітною метою – створити умови, за яких будь-яка людина де завгодно могла би змінити своє життя за допомогою найкращого досвіду навчання. Сьогодні Coursera об'єднує 49 мільйонів підписників та 200 університетів і компаній світового рівня, серед яких Єльський університет (Yale University), Університет Пенсільванії (University of Pennsylvania), Google, IBM та ін. Партнерами Coursera є заклади вищої освіти з понад 50 країн світу від США, Канади, Аргентини, Бразилії до Австралії та Японії. Країни Європи представлені університетами Німеччини, Франції, Нідерландів, Швейцарії, Іспанії, Італії, Данії, Швеції. На жаль, у переліку немає жодного вітчизняного навчального закладу, зрештою, як і представників країн Східної Європи. Натомість доволі добре презентована Російська Федерація – дев'ять вишів, серед яких Московський державний інститут міжнародних відносин (МГИМО), Санкт-Петербурзький державний університет.

Навчальний курс на платформі Coursera триває від трьох до восьми тижнів, упродовж яких студент переглядає відеолекції, деякі матеріали опрацьовує самостійно, кожен етап завершується виконанням завдання зазвичай у вигляді тестів. Наприкінці студентам видають сертифікат про проходження курсу із зазначенням отриманого балу. Студенти можуть переглядати лекції, робити домашні завдання у зручний час (асинхронне навчання), що є безумовною перевагою курсу. Натомість серед недоліків чи незручностей можна виокремити невисокий рівень взаємодії між студентом та викладачем, що, зрештою, стосується не лише Coursera, але й інших відкритих онлайн курсів MOOCs.

Переважає більшість курсів викладена англійською мовою,

що, очевидно, є певним викликом, і не лише для студентів. Так, у галузі права із загальної кількості матеріалу з українськими субтитрами є лише декілька курсів на теми:

- комплаєнсу
<https://www.coursera.org/learn/effective-compliance-programs>
- корупції
<https://www.coursera.org/learn/what-is-corruption-anti-corruption-compliance>
- боротьби з тероризмом
<https://www.coursera.org/learn/terrorism>
та 2 спеціалізації з того ж таки комплаєнсу Університету Пенсильванії <https://www.coursera.org/specializations/regulatory-compliance> та розробки конкурентоздатних стратегій Мюнхенського університету <https://www.coursera.org/specializations/competitive-strategy>

Coursera мала б передусім зацікавити студентів-міжнародників, по-перше, через уже згаданий мовний аспект, по-друге, зважаючи на широкий вибір курсів із:

- міжнародного кримінального права
<https://www.coursera.org/learn/international-criminal-law>
- права міжнародних організацій
<https://www.coursera.org/learn/international-organizations-management>
- дипломатичного і консульського права
<https://www.coursera.org/learn/global-diplomacy>
- морського права
<https://www.coursera.org/learn/international-water-law>
- міжнародних міграцій
<https://www.coursera.org/learn/international-migrations>

Женевський університет (Université de Genève (UNIGE)) пропонує гарний вибір курсів з прав людини <https://www.coursera.org/learn/droits-de-lhomme> прав дитини <https://www.coursera.org/learn/childrens-rights>

Майбутні фахівці з інтелектуальної власності мають можливість обрати як окремі курси:

- з авторського права
<https://www.coursera.org/learn/copyright-law>
- патентного права
<https://www.coursera.org/learn/patents>
- торговельних марок <https://www.coursera.org/learn/trademark-law> так і цілу спеціалізацію <https://www.coursera.org/specializations/introduction-intellectual-property>
Найбільше освітнього продукту у цій сфері пропонує Університет Пенсильванії.

З огляду на виклики для освітнього процесу, пов'язані із запровадженням карантину, заслуговує на увагу креативний підхід викладачів, котрі використовують платформу Coursera не лише як матеріал для викладання, але й при оцінюванні знань студентів. У разі, якщо у виші викладається курс, аналогічний чи подібний до розміщеного на платформі (наприклад, торгове право Європейського Союзу та European business law Лундського університету <https://www.coursera.org/learn/european-law-fundamentals> викладачі пропонують студентам прослухати

курс на Coursera, скласти тести, отримати сертифікат з балами, які в подальшому враховуються при виставленні оцінки на заліку чи іспиті. Також можна використовувати окремі уроки онлайн курсу як завдання для самопідготовки.

Доступ до освітніх продуктів Coursera – за посиланням:

<http://coursera.org/campus/>

Платформа edX

Заснована Гарвардським університетом (Harvard University) і Массачусетським технологічним інститутом (Massachusetts Institute of Technology MIT) платформа edX пропонує понад 2500 курсів, співпрацює зі 120 світовими університетами, має понад 20 мільйонів підписників. Від інших освітніх платформ edX вирізняє безпосередня співпраця з університетами і видатними науковцями. Головна мета edX – розширення доступу до високоякісної освіти та оптимізація навчання і викладання через дослідницьку діяльність. Найпопулярніші освітні продукти – курси з підприємництва і менеджменту, інформаційних технологій, аналізу даних, гуманітарних наук, іноземних мов.

Переважна більшість матеріалу для студентів-правників викладена англійською мовою; крім цього, підписники можуть обрати курси іспанською, французькою (в основному, з прав людини), китайською, італійською чи арабською. На жаль, курсів у галузі права українською чи будь-якими іншими слов'янськими мовами на платформі edX немає.

Ключові відмінності між Coursera і edX полягають у тому, що edX пропонує більше академічних курсів, тоді як курси Coursera вирізняються ширшою різноманітністю. Зважаючи на це, серед освітніх продуктів edX можна знайти більше курсів для середнього (intermediary) та поглибленого (advanced) вивчення (наприклад, 53 із 133 курсів у галузі права) у порівнянні з Coursera, де більше навчального матеріалу початкового (beginner) та змішаного (mixed) рівня.

Користувачі відзначають кращий інтерфейс Coursera, більше функцій та опцій; натомість, на мою думку, пошук на платформі edX є зручнішим і більш структурованим.

І наостанок, платформа edX пропонує більше безкоштовних/дешевших курсів, зокрема курси без отримання сертифікату, в той час, як продукти Coursera зазвичай платні.

Доступ до платформи edX – за посиланням:

<https://www.edx.org/>

Платформа Udeemy

Якщо загалом платформу Udeemy вважають найбільшим конкурентом Coursera та edX, у сфері академічного викладання ця конкуренція є доволі умовною. Udeemy пропонує понад 100000 курсів від професійного викладання до хобі на кшталт гри на гітарі чи догляду за кімнатними рослинами. Аби охопити таку величезну кількість тем, платформа надає можливість будь-якому користувачеві розмістити свій курс. Udeemy не перевіряє кваліфікацію викладачів, тому навряд чи її можна рекомендува-

ти як освітній онлайн ресурс для здобувачів вищої освіти.

Доступ до платформи Udeу – за посиланням:

<https://www.udemy.com/>

14

Агрегатори

Ще одна практична порада – скористатися при виборі курсу агрегаторами Class Central чи CourseBuffet, де об'єднані освітні продукти більшості відкритих онлайн-платформ. По суті Class Central – це безкоштовний каталог онлайн університетських курсів. Тут можна знайти короткий опис, рейтинг курсу, почитати відгуки студентів. Агрегатор створений у 2011 році, позиціонує себе як екосистема навколо MOOCs.

Доступ до агрегатора Class Central – за посиланням:

<https://www.classcentral.com/>

Європейська програма з навчання у сфері прав людини HELP

Сьогодні у жодній правничій професії неможливо досягти успіху без ґрунтовних знань положень Європейської конвенції про права людини та практики ЄСПЛ, які постійно еволюціонують. Майбутні правники мають чудову можливість поглиблювати свої знання у сфері прав людини завдяки європейській програмі навчання представників юридичних професій HELP. Програма надає підтримку 47 державам-членам Ради Європи в імплементації ЄКПЛ на національному рівні та покликана забезпечити високоякісні індивідуалізовані інструменти навчання європейських правників. Окрім мережі національних навчальних закладів для суддів, прокурорів та адвокатів у державах-членах, програма HELP адмініструє платформу безкоштовного електронного навчання і розробляє методологію навчання у сфері прав людини.

На платформі електронного навчання можна знайти широкий спектр навчальних ресурсів, перекладених національними мовами держав-членів РС і доступних онлайн. Завдяки програмі HELP, що постійно оновлюється, юристи мають можливість бути в курсі останніх новин практики ЄСПЛ. На платформі розміщено два типи навчальних ресурсів HELP: дистанційні курси для окремих категорій юристів та курси самостійного навчання для усіх користувачів.

Кілька слів про методіку HELP. Навчальні матеріали розробляються міжнародними експертами та адаптуються національними тренерами до національних реалій: законодавства, практики, цільової аудиторії (суддів, адвокатів, прокурорів). Навчальні курси розробляються індивідуально, зважаючи на специфічні запити на освітній матеріал і швидкість його засвоєння. HELP організовує систему тренінгів для тренерів з метою нарощення потенціалу національних навчальних закладів. обов'язковим етапом розробки курсу є оцінювання його ефективності на підставі різних критеріїв, що забезпечує високу якість навчального продукту, який потім може стати ресурсом для самостійного навчання, доступним будь-якому юристу чи користувачеві платформи HELP.

Особливістю платформи HELP є тісна співпраця з національними партнерами на всіх етапах розробки курсу: від визначення теми і вибору цільової аудиторії до самої розробки навчальної програми, дизайну електронного навчання, перекладу документів національними мовами, вибору національного тренера, адаптації курсу до національної правової системи і врешті-решт до завершального етапу – оцінки ефективності, спільної сертифікації, розміщення курсу як матеріалу для самостійного вивчення на вебсайті HELP.

Якщо коротко про переваги платформи HELP: високий рівень, адаптованість до національних правових реалій, практико-орієнтований підхід, гнучкість, багатомовність, безкоштовність.

Платформа HELP пропонує широкий вибір курсів для студентів-криміналістів, зокрема на такі актуальні теми як умисне жорстоке поводження у світлі ЄКПЛ; злочини на ґрунті ненависті та мова ненависті; торгівля людьми; досудове розслідування у світлі ЄКПЛ; насильство проти жінок і домашнє насильство; громадське стягнення та заходи, альтернативні триманню під вартою.

Безперечно, курси, розміщені на платформі HELP, будуть корисними і для представників інших спеціалізацій: сімейного права (сімейне право та правосуддя, дружнє до дитини; право на повагу до приватного і сімейного життя), цивільного права (майнові права), господарського права (бізнес та права людини); права інтелектуальної власності (підробка медичної продукції та злочини проти здоров'я населення) та ін. Крім цього, наявні декілька міждисциплінарних курсів з протидії дискримінації, доступу жінок до правосуддя, перехідного правосуддя; та курси з практичним спрямуванням на кшталт критеріїв прийнятності у заявах до ЄСПЛ.

Платформа HELP також пропонує окремі курси, орієнтовані на аудиторію та фахівців з права ЄС: захист персональних даних та право на приватне життя; боротьба з расизмом, ксенофобією, гомофобією/трансфобією; трудові права; біоетика (право на недоторканість особи). Такі курси побудовані на порівняльному аналізі положень ЄКПЛ, Хартії основних прав ЄС, містять аналіз як практики ЄСПЛ, так і Суду справедливості ЄС, тому можуть бути цікаві не лише в рамках окремої спеціалізації, але й для компаративних досліджень.

Серед україномовних ресурсів на платформі HELP доступні курси з таких тем: вступ до Європейської конвенції з прав людини; критерії прийнятності; протидія дискримінації; правосуддя, дружнє до дитини; внутрішні переміщення; насильство проти жінок і домашнє насильство.

Нещодавно на сайті Ради Європи виклали оновлену версію безкоштовного 5-годинного інтерактивного онлайн курсу «Вступ до Європейської конвенції з прав людини», який, до речі, можна слухати українською.

Посилання на курс платформи електронного навчання HELP:

<http://help.elearning.ext.coe.int/>

Сподіваюся, викладена інформація і поради будуть корисними та дозволять краще зорієнтуватися в освітніх онлайн можливостях. Будьте здорові!

3. Матеріали до теми «Реформа юридичної освіти», підготовані членами комітету

3.1. Реформування юридичної освіти в Україні: до питання про роль науково-викладацької спільноти (автор: Іван Городиський)

Останні 5 років питання реформи юридичної освіти стало одним із найбільш актуальних питань в правничому середовищі: в дискусіях із цього приводу беруть участь і освітяни, і практикуючі правники, і представники публічної сфери. Кожна нова концепція реформування викликає гострі обговорення, та висувуються різні пропозиції та аргументи на їхню користь. Проте ці пропозиції та позитивні зміни, які вже мали місце, зокрема впровадження ЗНО для правників-вступників на магістратуру, дуже часто є заслугою невеликої групи осіб, які є драйверами цього процесу.

Однак ключовою запорукою успіху такого реформування, рівно ж як і причиною спротиву, на який нашоухується кожна нова концепція реформування є позиція правничих шкіл та викладачів, яка дуже часто є критичною як щодо окремих пропозицій, так і в цілому. Можна констатувати, що наразі у науково-викладацькому середовищі не сформувалася критична маса тих, хто підтримує реформування, більше того – навіть тих, які усвідомлюють його доцільність.

Саме така поточна кон'юнктура представників правничих шкіл є головною перешкодою для реформування вищої юридичної освіти в Україні. Треба розуміти, що правнича освіта – це не лише 100 000 студентів. Це близько двохсот правничих шкіл, сотні кафедр, тисячі викладачів та тисячі випускників, які, з тих чи інших причин, готові підтримати поточний статус-кво, перебуваючи на високих посадах у держапараті та бізнесі.

Така вибудована за десятиліття система здатна чинити опір будь-яким стратегічним змінам, і це характерно не лише для вищої юридичної освіти. Це яскраво демонструє ситуація, з якою в попередні роки зіткнувся процес реформування вищої медичної освіти, зокрема у питаннях зміни керівників медичних шкіл у Києві та Одесі.

Звісно, говорячи про правничу освітянську спільноту, варто окремо наголосити на її фрагментованості: правничі школи є як у класичних університетах, так і у т.зв. «відомчих» вищих навчальних закладах. І у випадку реформування юридичної

освіти, спротив цьому процесу найбільше присутній з боку представників університетів внутрішніх справ. Адже в найбільш радикальних концепціях реформування було передбачено позбавлення їх можливості підготовки саме правників. Тут знову ж таки слід зазначити, що мова не йде, що ці університети готують гірших юристів за інші правничі школи, а про те «чи мають відомчі заклади готувати юристів, а лише винятково забезпечувати підготовку правоохоронців?».

І спротив правничих шкіл системи МВС є найбільш показовим, оскільки демонструє підхід, коли при вирішенні дилеми, що важливіше «Платон чи істина», їх представники не задумуючись обирають «Платона», різко відкидаючи навіть можливість припущення, що статус-кво може бути іншим. Адже мова йде про потенційне скорочення кількості робочих місць в індустрії вищої юридичної освіти, і природно, що з легкістю допустити їхньої втрати вони не надто хочуть. І цей страх: перед втратою робочих місць внаслідок реформування є спільним і для «класичних», і для «відомчих» правничих шкіл.

Якщо відверто подивитися на ситуацію, то слід визначити, що сфера вищої юридичної освіти вже давно перетворилася на індустрію, а сама підготовка майбутніх правників є схожою на конвеєр. Щороку українські правничі школи випускають понад 10 000 магістрів, і риторичним є питання: чи справді українське суспільство потребує аж такої великої кількості правників?

У цьому контексті згадується відомий економіст Ернандо де Сото, котрий у своїй книзі «Загадка капіталу», наводить результати дослідження економічної статистики п'ятдесяти двох країн за 1960–1980 роки, результати якого продемонстрували, що зростання частки юристів серед зайнятого населення країни на один процентний пункт (наприклад, від 0,5% до 1,5%) викликає зниження темпів економічного зростання країни на 3,68%–4,76%.

Очевидно, що просте арифметичне скорочення кількості правничих шкіл та, як наслідок, кількості випускників-юристів, жодним чином не призведе до зростання темпів економічного розвитку в Україні. Однак чи справді можливо підготувати фахових правників при такому масовому «конвеєрному» підході? Адже українське суспільство таки потребує юристів, однак фахових юристів. І тут хочеться навести ще одну цитату Ернандо де Сото: «...більшість юристів із розвиткових і посткомуністичних країн навчені не розширювати принципи верховенства права, а захищати їх у чинному вигляді... Вони обіймають ключові урядові посади, завдяки яким суттєво впливають на найважливіші рішення. Жодна інша група, за винятком терористів, не має кра-

щик можливостей саботувати розширення сфери капіталістичних відносин. Однак, на відміну від терористів, юристи знають, як це робити в межах закону».

Проте сьогодні будь-яка спроба розпочати дискусію (опираючись і на інші аргументи) про необхідність зменшення держзамовлення на спеціальність «Право» чи скорочення кількості правничих шкіл, наштовхується на шалений спротив і критику стосовно невдатних «реформаторів». Хоч мова не йде про те, що юристів не потрібно: є об'єктивний дефіцит фахових правників. Але таке виробництво «в промислових масштабах» знижує загальний і середній рівень освіти та професії, сприяє інструменталізації всіх видів юридичної професії, перетворюючи юристів на тих же «терористів в межах закону» і вже точно не сприяє економічному зростанню.

На завершення варто навести приклад реформування вугільної галузі в Британії у 1980–х рр.: чи могла б Маргарет Тетчер провести цю реформу, якщо б очікувала на те, що шахтарі Ньюкаслу підтримають її. Тому жодна реформа вищої правничої освіти, за цих обставин, не є буде можливою, якщо її драйвери та decisionmaker'i не будуть готові приймати складні рішення, навіть якщо вони викликатимуть критику з боку представників самих правничих шкіл, яка є природним наслідком небажання втрачати робочі місця. А в поточному політичному розкладі, коли рішення про реформу юридичної освіти мають прийматися мінімум в трьох міністерствах: МОН, Мін'юст і МВС, успіх реалізації будь-якої з концепцій реформування юридичної освіти видається малоімовірним.

3.2. Формування soft skills: чи під силу це правничим школам? (автор: Світлана Хилюк)

Чому м'які навички важливі? Тому що, по-перше, фахівці з розвинутими soft skills заробляють більше; по-друге, розвинуті м'які навички є необхідними для зайняття лідерських та високих менеджерських позицій; по-третє, керівники з високим рівнем soft skills приносять більший дохід своїм компаніям. Отож, пропоную Вашій увазі деякі міркування щодо того: (1) що таке soft skills (так звані «м'які навички»); (2) чи є «особливі» soft skills для правників; (3) це вроджений дар чи навички, які потрібно тренувати; (4) чи можна сформувати необхідні м'які навички у студентів-правників; (5) що повинні для цього зробити українські правничі школи.

У кращих академічних традиціях, почнемо з визначення понять. Якщо так звані жорсткі навички «hard skills» допомагають знайти відповіді на питання «що робити», то м'які навички – «як робити». Ще їх визначають як особистісні характеристики, які спрямовані на розуміння та повагу до себе та інших людей, що допомагає виконувати поставлені завдання. Перелік м'яких навичок не є ані вичерпним, ані сталим. Так, за даними Світового економічного форуму у 2019 році найбільш затребуваними були: креативність, вміння переконувати, адаптивність, співпраця, управління часом. У тому ж році за даними State of the Workplace найбільше не вистачало: критичного мислення, вміння вирішувати проблеми; інноваційності та креативності; здатності працювати з складністю та невизначеністю; комунікаційних навичок.

Для юридичної професії міжособистісні відносини мають визначальне значення, відтак і роль м'яких навичок у побудові успішної кар'єри є великою. За результатами опитування 24137 американських правників був сформований перелік топ-10 м'яких навичок для юристів, а саме: вміння дотриматись конфіденційності; своєчасність; дотримання обіцянок; надійність; повага до інших; вміння слухати; звичка швидко відповідати на запити; старанність; етичність; увага до деталей (детальніше у книзі Randall Kiser Soft Skills for Effective Lawyer, Cambridge, 2017). Мені не вдалося знайти результати аналогічних досліджень, які б були проведені в Україні. Тому свої висновки щодо затребуваних для правників м'яких навичок роблю на підставі аналізу очікувань роботодавців на юридичному ринку, які ми з командою вивчали під час роботи над розробкою магістерської та бакалаврської програм з права Українського католицького університету. Отож, окрім класичних 4 К (критичне мислення; креативність; комунікація; командна робота), для правників важливе значення має чесність та емпатія. З цього переліку, мабуть, єдине, що може потребувати пояснення, є останнє поняття. Говорячи про емпатію, як необхідну навичку для правника, маю на увазі розуміння потреб та повагу до тих, кому надаєш правову допомогу. А це в свою чергу передбачає: своєчасність відповідей на звернення; комунікацію зрозумілою для нефахівця мовою; вміння не просто слухати, але й чути; орієнтування на вирішення проблем клієнта, а не збільшення кількості оплачуваних годин; та багато інших аспектів.

Фахівці стверджують, що попри те, що окремими м'якими навичками люди в тій чи іншій мірі наділені від народження, все ж це ті вміння, які можна і варто тренувати. Важливо це робити усвідомлено та системно. Складність формування навичок полягає у тому, що про них недостатньо розказати, їх треба практикувати впродовж певного часу, в ідеалі у співпраці з ментором.

Відтак, постає питання, що можуть зробити правничі школи для формування необхідних м'яких навичок у своїх випускників. Цюнайменше такі 5 кроків:

1. **Визначити у профілі освітньої програми, які ключові м'які навички формуватимуться під час навчання.** Це зацентрує увагу розробників окремих курсів на формуванні конкретних навичок. Зрештою, державний стандарт для бакалаврського рівня зі спеціальності 081 Право зобов'язує формувати критичне мислення, навички командної роботи, комунікаційні навички. Аналогічні положення є й в проекті стандарту для магістерського рівня.
2. **Запровадити окремі курси, цільово спрямовані на формування окремих навичок.** Наприклад, студенти першого року бакалаврату з права в УКУ проходять курс «Юридичні дослідження, аргументація та письмо», а студенти магістратури можуть обрати такі курси як «Публічні комунікації», «Експерти командної роботи» тощо.
3. **Наскрізно вpleсти практикування м'яких навичок у основні юридичні дисципліни.** Тобто, якщо студенти на першому курсі отримали базові знання проте як працювати з відкритими джерелами інформації, формувати та аргументувати правову позицію, викладати її зрозумілою мовою, то шліфуватися ці навички повинні впродовж наступних років навчання і в курсі цивільного, і кримінального, і податкового права тощо.

4. **Створювати можливості для роботи в міждисциплінарних командах.** Так, спільна робота студентів з програм з права та комп'ютерних наук над проектом в курсі «Юридичні інновації» дає більше для формування вміння просто пояснити неправнику правову матерію, ніж десятки майстер-класів на цю тематику.
5. **Сформувати середовище, де чесність та емпатія є загальноприйнятими стандартами поведінки.** У першу чергу ця вимога адресується адміністрації та викладачам. Бо студенти потребують рольової моделі для наслідування. Нетолерування плагіату у науковій спільноті допомагає утвердити академічну доброчесність і в студентському середовищі. Повага викладача до дедлайнів спонукає студентів дотримуватися встановлених строків.

Підсумовуючи, хочу наголосити, що формування м'яких навичок не відбувається автоматично, а потребує усвідомленого, системного підходу та трохи терпіння і наполегливості. Впевнена, що для кожної української правничої школи це є посильним завданням. Головне мати бажання його виконати.

4. Публікації у сфері діяльності комітету

4.1. Інфобюлетень «Академічна доброчесність»

Проект сприяння академічній доброчесності – SAIUP, що впроваджується в Україні Американськими Радами з міжнародної освіти, на своєму Інтернет-сайті веде рубрику «Infobulletin», у якій публікує Інфобюлетень «Академічна доброчесність», кожен із випусків якого присвячений окремим аспектам академічної доброчесності в освітньому процесі та науковій діяльності: плагіат, самоплагіат, якість оцінювання тощо.

Номери Інфобюлетеня «Академічна доброчесність», підготовані консультантом Проекту SAIUP Євгеном Ніколаєвим, можна знайти за цим посиланням:

<https://saiup.org.ua/?s=Infobulletin&lang=en>

4.2. Методика вирішення юридичних задач (казусів): теоретичні та практичні аспекти

На початку 2020 року було опубліковано навчальний посібник «Методика вирішення юридичних задач (казусів): теоретичні та практичні аспекти» за загальною редакцією д.ю.н., проф. Р. Мельника. У виданні досліджується місце методу вирішення казусів у підготовці правників, містяться вказівки щодо розробки умов задач, наводиться схема вирішення навчальних справ і розкриваються інші аспекти вирішення юридичних задач під час здобуття юридичної освіти.

Детальнішу інформацію про навчальний посібник «Методика вирішення юридичних задач (казусів): теоретичні та практичні аспекти» розміщено за цим посиланням:

<https://jurkniga.ua/metodika-virishennya-yuridichnikh-zadach-kazusiv-teoretichni-ta-praktichni-aspekti>

4.3. Матеріали з питань організації дистанційного навчання

Наводимо перелік матеріалів, які, на думку членів Комітету, можуть бути корисними в контексті організації дистанційного навчання:

- Матеріали «Методологія дистанційного навчання. Тренінг та практикум для викладачів та працівників Національної школи суддів України», підготовані Проектом Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Справедливе правосуддя» та Національною школою суддів України (завантажити видання можна з цієї сторінки: <https://law.chnu.edu.ua/metodolohiia-dystantsiino-navchannia/>)
- Збірник науково-методичних праць «Дистанційне навчання – старт із сьогодення в майбутнє» (доступ до видання – за цим посиланням: <https://bit.ly/2KIK4Wq>)
- Публікація «11 питань викладання, що їх необхідно розглянути при переході на он-лайн викладання вашого навчального курсу», створена співробітниками Центру викладання, навчання і технологій викладання Коледжу штату Коннектикут та перекладена українською мовою Програмою Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Нове правосуддя» (ознайомитися з текстом можна за цим посиланням: <https://law.chnu.edu.ua/11-things-to-consider-when-moving-your-course-online/>)
- Стаття Тетяни Кузнецової «Деякі думки щодо ефективного дистанційного навчання» (прочитати статтю можна за цим посиланням: <http://effcomcentre.org/page10498573.html>)
- Презентація Наталії Савінової «Система побудови on line навчання в режимі реального часу для ЗВО *На період карантину» (доступ до презентації – за посиланням: <https://drive.google.com/file/d/1I4Z7KgNyogMSh6rLYS-NG7ONGNyJRdYz/view>)